

ELIZA BORCZYK

Politechnika Śląska w Zabrze

Katedra Lingwistyki Stosowanej, Wydział Organizacji i Zarządzania

<https://orcid.org/0000-0003-3483-0849>

e-mail: eliza.borczyk@polsl.pl

Rola analizy elementów syntaktycznych w rozwijaniu specjalistycznej kompetencji językowej

Streszczenie. Celem niniejszego artykułu jest zbadanie roli analizy elementów syntaktycznych w procesie rozwijania specjalistycznej kompetencji językowej na poziomie akademickim. Kompetencja ta jest kluczowa dla efektywnej komunikacji w dziedzinach takich jak nauka, technologia, medycyna czy prawo. Znajomość specyficznych struktur syntaktycznych, które charakteryzują teksty specjalistyczne, pozwala na precyzyjne i jasne przekazywanie informacji. W artykule ukazano, w jaki sposób analiza syntaktyczna może wspierać nauczanie języków specjalistycznych, umożliwiając studentom lepsze zrozumienie zaawansowanych konstrukcji językowych. W tym celu posłużono się wynikami pracy projektowej studentów lingwistyki stosowanej, skupiającej się na języku włoskim. Badanie obejmowało identyfikację typowych dla danej dziedziny struktur zdań, między innymi takich jak strona bierna, nominalizacja, elizja oraz specyficzne użycie implicytnych form czasowników. Wyniki pokazują, że umiejętność rozpoznawania i stosowania tych elementów syntaktycznych jest niezbędna do osiągnięcia biegłości językowej w kontekście specjalistycznym. Ponadto znajomość specyficznych konstrukcji syntaktycznych ułatwia naukę terminologii oraz złożonych pojęć, co jest niezbędne dla efektywnego pisanie i mówienia w środowisku akademickim.

Słowa kluczowe: analiza syntaktyczna, kompetencja językowa, języki specjalistyczne, edukacja akademicka, struktury syntaktyczne

<https://doi.org/10.58683/dnswsb.1997>

1. Wstęp

Nauczanie języków specjalistycznych stanowi nieodłączny element kształcenia językowego na poziomie akademickim. Aby efektywnie posługiwać się językiem specjalistycznym, konieczne jest rozwinięcie różnorodnych umiejętności i kompetencji. Jak podkreśla znany językoznawca, istotne jest opanowanie:

- ▶ kompetencji językowej w zakresie specjalistycznym, obejmującej znajomość słownictwa, gramatyki oraz prawidłowej wymowy;
- ▶ kompetencji dyskursywnej w obszarze specjalistycznym, czyli zdolności do rozumienia i tworzenia różnych typów tekstów, zarówno formalnych, jak i nieformalnych, charakterystycznych dla danej dziedziny;
- ▶ kompetencji interkulturowej w kontekście specjalistycznym, wyrażającej się w umiejętności komunikacji w odpowiednich kontekstach kulturowo-zawodowych (Grucza, 2013, s. 106–113).

Zanim przejdziemy do refleksji nad skutecznymi technikami rozwoju powyższych kompetencji, warto przypomnieć najbardziej istotne różnice pomiędzy językiem ogólnym i specjalistycznym. Występują one na czterech różnych poziomach: morfosyntaktycznym, leksykalnym, tekstualnym i fonologicznym. Na potrzeby niniejszego artykułu scharakteryzujemy je w odwrotnej kolejności.

2. Różnice między językiem ogólnym a specjalistycznym na różnych poziomach językowych

2.1. Poziom fonologiczny

Analizując różnice między językiem ogólnym a specjalistycznym (nazywanym również mikrojęzykiem), należy wskazać jedną istotną cechę — trudności w wymowie. Język specjalistyczny może stwarzać trudności fonologiczne ze względu na długie i skomplikowane słowa. Oto kilka przykładów z języka włoskiego, zaczerpniętych z różnych dziedzin:

Tabela 1. Przykłady terminów specjalistycznych trudnych w wymowie

Dziedzina	Termin	Tłumaczenie
Medycyna	<i>lipoperossidazione farmacoterapeutico seboequilibrante</i>	lipoperoksydacja farmakoterapeutyczny równoważący sebum
Rolnictwo Biotechnologia	<i>decarbonizzazione georeferenziazione disaccoppiamento</i>	dekarbonizacja georeferencja rozprężenie
Ekonomia	<i>stagflazione sussidiarietà ultra rendimento</i>	stagflacja subsydiarność nadwydajność

Dziedzina	Termin	Tłumaczenie
Motoryzacja	<i>pretensionatore</i> <i>calandratura</i> <i>portacuscinetto</i>	napinacz kalandrowanie uchwyt
Prawo	<i>anticostituzionalissimamente</i> <i>fideiussione</i> <i>preterintenzione</i>	niekonstytucyjnie gwarancja zamierzenie

Źródło: Opracowanie własne

2.2. Poziom tekstualny

Istotne różnice pomiędzy językiem ogólnym a mikrojęzykami zauważyć można również w rodzajach i strukturze tekstów specjalistycznych:

W języku specjalistycznym dominują relacje, artykuły naukowe, CV, listy formalne (często zastąpione przez maile, teleksy, faksy), umowy, instrukcje, ulotki reklamowe itp. Rodzaj tekstów, w których pojawia się słownictwo specjalistyczne, uzależniony jest od danej dziedziny. Warto zwrócić uwagę na standaryzację struktury tekstów: jest bardzo konkretna, schematyczna, złożona z tych samych elementów składowych, często oparta na gotowych szablonach. Z drugiej strony, zwłaszcza w przypadku korespondencji, pobłażliwie traktuje się ortografię, zwroty grzecznościowe nie zawsze napisane są z wielkiej litery. Jeśli chodzi o ulotki reklamowe, zauważa się tendencję do ograniczania liczby słów w przekazie, obraz i wizualizacja są głównym przekątnikiem treści.

Teksty specjalistyczne charakteryzują się specyficznymi strukturami, takimi jak podział na paragrafy, tytuły i podtytuły; zawierają liczne przypisy oraz bibliografię, co ułatwia percepcję i analizę tekstu, a także odwoływanie się do źródeł.

W tekstach specjalistycznych często pojawiają się cytaty, a także różnego rodzaju elementy graficzne: wykresy, schematy, tabele i diagramy, ilustracje, które pomagają w przedstawieniu danych i informacji w zrozumiały sposób.

W załącznikach do tekstów specjalistycznych nierzadko znajdują się glosariusze z definicjami użytych terminów technicznych, ułatwiające zrozumienie specyficznej terminologii.

2.3. Poziom leksykalny

Porównując mikrojęzyki z językiem ogólnym, można zauważyć charakterystyczne cechy terminologii specjalistycznej, takie jak:

- ▶ jednoznaczność — pojęcia są zazwyczaj precyzyjne i mają jedno konkretne znaczenie, co jest szczególnie ważne w komunikacji technicznej; w języku ogólnym znaczenia mogą być bardziej wieloznaczne i kontekstualne;
- ▶ niezmienność znaczenia — sens pojęć rzadko ulega zmianom, co pozwala na utrzymanie precyzji w komunikacji w danej dziedzinie; cecha ta nie dotyczy języka ogólnego;
- ▶ zapożyczenia i kalki językowe — język specjalistyczny charakteryzuje się dużą liczbą zapożyczeń, a także tworzeniem kalek językowych i tłumaczeniem terminów z innych języków;
- ▶ kreatywność w tworzeniu słów — nowe terminy w języku specjalistycznym często mają swoje korzenie w łacinie lub grece i są tworzone za pomocą prefiksów, sufixów lub kombinacji istniejących słów (Balboni, 2000, s. 51–58; Begotti, 2003, s. 2–3; Porcelli, 1990, s. 10–11).

Specyfika terminologii specjalistycznej, zwłaszcza duża złożoność i różnorodność procesów słowotwórczych, powoduje, że opanowanie tego obszaru językowego jest niezwykle żmudne i pracochłonne. Wymaga poznania wielu mechanizmów i stopniowego utrwalania znaczenia poszczególnych przyrostków czy przedrostków. Za jedno z największych wyzwań w procesie uczenia się terminów specjalistycznych można uznać właśnie poszukiwanie i przyswajanie znaczenia wyrazów (szczegółowy opis modeli słowotwórczych oraz badanie efektywności ich analizy na poziomie akademickim można znaleźć u Borczyk, 2023, s. 87–97).

Większość badań z zakresu języka specjalistycznego dotyczy słownictwa, jednak zdaniem Balboniego „to na poziomie składni można znaleźć niektóre z najbardziej istotnych osobliwości mikrojęzyków naukowo-zawodowych” (2000, s. 45). Podobną opinię wyraża Borello, który uważa, że właśnie na poziomie syntaktycznym widoczny jest charakterystyczny styl języka specjalistycznego: zauważalny w częstotliwości użycia określonych struktur języka potocznego, która wynika z potrzeby przejrzystości przekazu (Borello u Balboniego, 2000, s. 45).

2.4. Poziom morfosyntaktyczny

Porównując mikrojęzyki z językiem ogólnym, w obrębie składni zauważalne są następujące różnice:

Zwiężłość w przekazie informacji — w mikrojęzykach dostrzega się tendencję do pomijania rodzajników i przyimków (w języku włoskim często nazywaną elizją). Ogólnie rzecz biorąc, pomijane są elementy frazeologiczne uważane za drugorzędne i możliwe do wywnioskowania z kontekstu, których usunięcie nie

zagroza zrozumieniu tekstu. To zjawisko nie jest typowe dla wszystkich mikrojęzyków. Najczęściej widoczne jest w tekstach naukowych, technicznych, informatycznych, we wszelkiego rodzaju instrukcjach, komunikatach (*comunicazione della fine dei lavori* – ‘poinformowanie o zakończeniu prac’) (w tym wypadku pomijanie elementów językowych podyktowane jest ograniczoną przestrzenią).

Również w przypadku komunikacji biznesowej pomija się przedimki, przyimki. Unika się używania zbyt wielu przymiotników, natomiast interpunkcja jest ograniczona do minimum. Zjawisko elizji występuje również w tekstach prawnych, urzędowych, administracyjnych, jednak nie jest uzasadnione zwięzłością czy przejrzystością, do której dążą mikrojęzyki, ale raczej czysto stylistyczną intencją (*data del ricevimento della fattura* – ‘data otrzymania faktury’) (Balboni, 2000; Begotti, 2003, s. 5–6).

Nominalizacja – jest to proces słowotwórczy, który według słownika języka polskiego można zdefiniować jako „przekształcenie czasownika opisującego zachodzący proces w rzeczownik” (Słownik języka polskiego, b.d.). Według nieco szerszej definicji, jest to transformacja (inaczej transkategoryzacja) w rzeczownik elementu językowego dowolnej kategorii i natury (wyrazu, wyrażenia, zdania, części zdania, itp.) (Treccani, b.d.).

Zjawisko to występuje zarówno w języku ogólnym, jak i specjalistycznym. W języku ogólnym jest często używane do tworzenia abstrakcyjnych rzeczowników, które reprezentują działania, stany lub cechy (np. czasownik *analizzare* może zostać przekształcony w rzeczownik *analisi*). W językach specjalistycznych nominalizacja jest stosowana w bardzo wielu dziedzinach, ponieważ umożliwia wyrażenie skomplikowanych koncepcji w sposób bardziej skondensowany i zorganizowany. Na przykład w prawie nominalizacji używa się do tworzenia zwięzłych definicji oraz do opisywania działań prawnych (np. rzeczownik *legislazione*, który odnosi się do procesu tworzenia prawa, brzmi bardziej formalnie niż opisanie tego procesu w formie czasownikowej). W naukach przyrodniczych i technicznych nominalizacja pozwala na precyzyjne opisywanie procesów i zjawisk (np. w chemii *disseccamento*, które odnosi się do procesu usuwania nadmiaru wody). W administracji nominalizację odnajdziemy w formułach otwierających i zamykających wiadomość faksową, gdzie czasowniki są używane wielokrotnie w tej samej formie lub są właśnie rzeczownikami.

Tabela 2. Przykłady nominalizacji z różnych dziedzin/języków specjalistycznych

Dziedzina	Termin	Tłumaczenie
Medycyna Farmakologia	<i>somministrazione</i> <i>infiammazione</i> <i>automedicazione</i>	sposób przyjmowania leku zapalenie samoleczenie

Dziedzina	Termin	Tłumaczenie
Rolnictwo Biotechnologia	<i>decarbonizzazione</i> <i>georeferenziazione</i> <i>disaccoppiamento</i>	dekarbonizacja georeferencja rozprężenie
Ekonomia	<i>capitalizzazione</i> <i>globalizzazione</i> <i>micropagamento</i>	kapitalizacja globalizacja mikropłatność
Motoryzacja	<i>emanazione</i> <i>allacciatura</i> <i>accesione</i>	emisja umocowanie zapłon
Prawo	<i>ordinamento</i> <i>promulgazione</i> <i>udienza</i>	zasada uchwalenie przesłuchanie

Źródło: Opracowanie własne

Nominalizacja to proces, który znacząco wpływa na styl i strukturę tekstu. Teksty zawierające wiele nominalizacji są często bardziej formalne, zwarte i precyzyjne. Poprzez unikanie osobowych form czasownika są również bardziej obiektywne. Jednak nadmierne stosowanie tych form może powodować, że teksty będą trudne do zrozumienia, zwłaszcza dla osób nieobeznanych z daną dziedziną.

Proces nominalizacji w języku włoskim jest niezwykle złożony. Jedną z przyczyn jest fakt, że zachodzi on już poprzez samo użycie rodzajnika: umieszczenie go przed dowolną częścią mowy powoduje, że staje się ona rzeczownikiem. Oto kilka przykładów:

Tabela 3. Przykłady rzeczowników utworzonych z innych części mowy za pomocą rodzajnika

Część mowy	Przykład	Tłumaczenie
bezokolicznik	<i>l'entrare in processo</i>	rozpoczęcie procesu
przysłówek	<i>il mal di denti</i>	ból zębów
przymiotnik	<i>il privato</i>	własność prywatna
zaimek	<i>i miei sono sempre qua</i>	moi są zawsze tutaj
spójnik	<i>con il ma e il se non si fa la storia</i>	z ale i jeśli nie ma opowieści
liczebnik	<i>mi serve il doppio</i>	potrzebny mi podwójny
przymimek	<i>il fra indica una posizione</i>	między oznacza pozycję

Źródło: Opracowanie własne

Charakterystyczne dla mikrojęzyków są rzeczowniki rodzaju męskiego w liczbie pojedynczej, które powstały poprzez dodanie rodzajnika do przymiotnika; często są przykładem abstrakcyjnej cechy (takiej jak *il privato* – ‘prywatność’, *il pubblico* – ‘publiczność’) i są powszechnie używane na przykład w dyskursie filozoficznym i socjologicznym. Terminy te, ponieważ wskazują na abstrakcyjną

jakość, nie dopuszczają liczby mnogiej. Liczbę mnogą można utworzyć od rzeczownikowionych przymiotników odnoszących się do nacji (*gli italiani* – ‘Włosi’, *i francesi* – ‘Francuzi’) czy kolorów oznaczających partie polityczne (*i rossi* – ‘czerwoni’).

Nominalizacja stosowana w językach specjalistycznych często ma formę imiesłów przymiotnikowych, które przyjęły formę rzeczownika: *il rappresentante* – ‘reprezentant’, *il battente della porta* – ‘kołatka do drzwi’. Innym przykładem nominalizacji są rzeczowniki odczasownikowe tworzone najczęściej z czasowników pierwszej koniugacji, np. *l'uso* – ‘użycie’ czy *l'aggiornamento* – ‘aktualizacja’ (te i inne liczne przykłady można odnaleźć na stronie <https://www.treccani.it/enciclopedia>).

Ograniczona liczba czasów gramatycznych i trybów – wiele języków specjalistycznych charakteryzuje się ograniczonym, ale konkretnie określonym użyciem czasów. W języku włoskim można zauważyć następujące tendencje:

- ▶ najczęściej używa się czasu teraźniejszego oznajmującego *presente indicativo*, zwłaszcza w definicjach, opisie aktualnego stanu czy opisu przedmiotu;
- ▶ do opisu procesów i badań eksperymentalnych stosuje się stronę bierną lub czas *passato remoto*;
- ▶ w instrukcjach obsługi i konserwacji przyrządów lub aparatury używa się bezokolicznika (*proteggere dai raggi solari* – ‘chronić od promieni słonecznych’) lub trybu rozkazującego (*allaccia le cinture di sicurezza* – ‘załóż pasy bezpieczeństwa’); do sformułowania negatywnego imperatywu w drugiej osobie liczby pojedynczej również stosuje się bezokolicznik (*non calpestare le aiuole* – ‘nie deptać trawników’);
- ▶ w dyskursie ekonomicznym nierzadko formułowane są różnego rodzaju przewidywania, sięga się wówczas po czas *futuro semplice* i *futuro anteriore*;
- ▶ trybów warunkowych, trybu łączącego *congiuntivo* czy trybu przypuszczającego używa się w tekstach, które mają charakter spekulacyjny;
- ▶ konstrukcje takie jak „se... allora...” są charakterystyczne dla filozofii, ekonomii, polityki, ale także matematyki;
- ▶ w dyskursie bardziej naukowym do wyrażania hipotez i przypuszczeń często używa się czasowników modalnych *potere* i *dovere*;
- ▶ dość często spotykanym elementem jest użycie bezokolicznika, imiesłówów i gerundiów (widoczne w zjawisku nominalizacji).

Istotne tendencje można zaobserwować także w typach zdań. Wybór między zdaniami prostymi i złożonymi zależy od czynników stylistycznych i jest silnie uwarunkowany specyfiką danej dziedziny. Do opisanego procesów badawczych

i wyników eksperymentów w literaturze naukowej często stosuje się skomplikowane struktury zdań. Podobnie w tekstach prawniczych dominują długie zdania złożone, najczęściej podrzędne, co służy precyzyjnemu definiowaniu pojęć i zależności prawnych. Ogólnie rzecz biorąc, we wszelkich tekstach argumentacyjnych stosuje się liczne zdania podrzędne. Opis procesów technologicznych lub narzędzi i obserwacji naukowych wymaga użycia zdań współrzędnie złożonych. Natomiast w tekstach technicznych (np. informatycznych) częściej spotyka się prostsze zdania, jednak z dużą liczbą terminów technicznych i skrótów. W strukturze tekstu często stosuje się interpunkcję i spójniki (Ballarin, 2009; Porcelli, 1990).

Depersonalizacja dyskursu — w językach specjalistycznych charakterystyczne jest częste użycie form bezosobowych, co odzwierciedla dążenie do obiektywizmu i unikania personalizacji wypowiedzi: nie liczy się to, kto wykonuje działanie, ale samo działanie.

Celem depersonalizacji jest nadanie specjalistycznemu dyskursowi odpowiedniego dystansu między nadawcą a przekazywaną informacją, treść wydaje się bardziej neutralna. Uwaga odbiorcy skoncentrowana jest na samym przedmiocie dyskusji, a nie na osobie, która ją prowadzi. Tradycyjna struktura podmiot — czasownik — przedmiot zostaje zmodyfikowana, co wprowadza pewną paradoksalną dwuznaczność, wpływającą na sposób, w jaki odbiorca odczytuje wiadomość (Sinatra, 2008, s. 520).

Depersonalizacja jest szczególną cechą języka techniczno-naukowego w ogóle. W tego rodzaju dyskursie dystans między nadawcą a wiadomością jest najbardziej widoczny, informacja nabiera cech neutralności, a także, pośrednio, wiarygodności. Przykład:

Superando i predecessori, il dlgs 81 2008 si distingue per una gradita semplificazione ed una perfezionata razionalizzazione degli argomenti, aggiornando alcuni aspetti troppo generici tra cui le sempre temute relative sanzioni (Global Medical Service, b.d.).

(‘Dystansując poprzednie wersje, dekret legislacyjny 81 2008 charakteryzuje się pożądanym uproszczeniem i racjonalizacją argumentów, aktualizując niektóre zbyt ogólne aspekty, w tym zawsze wywołujące grozę relatywne kary’).

Tendencja do depersonalizacji charakteryzuje nie tylko mikrojęzyki techniczne i nauki ścisłe, ale bywa również realizowana w tekstach prawniczych. Jest to widoczne we wszelkiego rodzaju dokumentach, umowach (np. kupna-sprzedaży czy najmu), w których strony depersonalizowane są w ich rolach („kupujący/sprzedający”), na przykład:

Modello contratto di vendita immobile
 CONTRATTO DI VENDITA
 IMMOBILE SITO IN ROMA, VIA

Il giorno in Roma innanzi al Notaiosono presenti
Per la parte venditrice:
..., nata il, a Roma ed ivi residente alla Via; C.F. :
....., nata il, a Roma ed ivi residente in Via di, CF. : denominate
a volte "parte venditrice" o "venditrice"
e
Per la parta acquirente:
..... nata il, a Roma ed ivi residente in Via
C.F. : denominata "acquirente" o "parte acquirente"
Io notaio sono certo dell'identità personale delle parti che convengono e stipulano quanto segue:
 Art. 1
 A e B
 vendono
 a C che acquista diritti pari a $\frac{2}{3}$ ($\frac{1}{3}$ pari all'intera quota di proprietà della sig.ra A ed $\frac{1}{3}$ pari all'intera quota di proprietà della sig.ra B) della piena proprietà sulla porzione di fabbricato destinato a civile abitazione sito in Comune di Roma [...]

Tłumaczenie własne:

Wzór umowy sprzedaży nieruchomości
 UMOWA SPRZEDAŻY
 NIERUCHOMOŚĆ POŁOŻONA W RZYMIE, ULICA

W dniu w Rzymie przed notariuszem..... są obecni.....
 W imieniu strony sprzedającej:
, urodzona dnia, w Rzymie i tam zamieszkała przy ul.; kod podatkowy:

, urodzona dnia, w Rzymie i tam zamieszkała przy ul., kod podatkowy:
 zwany „stroną sprzedającą” lub „sprzedającym”.
 W imieniu strony kupującej:
, urodzona dnia, w Rzymie i tam zamieszkała przy ul.; kod podatkowy:
 zwany „nabywcą” lub „stroną kupującą”.
 Ja, notariusz, jestem pewien tożsamości stron, które zgadzają się i zastrzegają, co następuje:
 Art. 1
 A i B
 sprzedają
 na rzecz C, który nabywa $\frac{2}{3}$ praw ($\frac{1}{3}$ równa całemu udziałowi własnościowemu Pani A i $\frac{1}{3}$ równa całemu udziałowi własnościowemu Pani B) pełnej własności części budynku przeznaczanego do użytku mieszkalnego położonego w gminie Rzym [...].

Rys. 1. Fragment umowy kupna-sprzedaży nieruchomości
 Źródło: Studio legale Santini (b.d.)

Depersonalizacja jest często spotykaną cechą w języku włoskim i, generalnie, w językach romańskich. Proces ten ułatwia spora gama form bezosobowych (Porcelli, 1990).

Pasywizacja — jest jednym z procesów depersonalizacji. Polega na stosowaniu strony biernej czasowników. Według statystyk, w językach specjalistycznych stronę bierną stosuje się częściej niż w języku ogólnym. Głównym celem pasywi-

zacji jest, podobnie jak w procesie depersonalizacji, akcentowanie działania lub procesu, a nie jego wykonawcy. Korzysta się z niej w dyskursie administracyjnym, prawnym, w opisach różnego rodzaju narzędzi, procesów. Oto przykład pochodzący z języka motoryzacji:

La cintura va posizionata comodamente sul torace e sulla zona pelvica in modo che durante l'incidente l'urto venga distribuito sulla struttura ossea. ('Pas powinien być wygodnie umieszczony na klatce piersiowej i obszarze miednicy, tak aby uderzenie rozkładało się na strukturę kostną podczas wypadku') (Automobile Club d'Italia, b.d.).

Chociaż czasownik jest jednym z najbardziej złożonych morfologicznie i składniowo elementów językowych, to w mikrojęzykach, w imię jednoznaczności i prostoty przekazu często zastępuje się go rzeczownikiem w procesie nominalizacji czy formami bezosobowymi (pasywizacja). Dla uczących się języka specjalistycznego niekoniecznie jest to równoznaczne z łatwiejszym rozumieniem dyskursu. Specyfika języków specjalistycznych wymusza na nich znaczne pogłębienie kompetencji językowej, natomiast od uczących wymaga odpowiedniego podejścia metodycznego i doboru ciekawych i skutecznych technik nauczania.

3. Techniki nauczania języków specjalistycznych na poziomie akademickim

Możemy wymienić wiele ciekawych technik rozwijania specjalistycznych kompetencji językowych, zarówno w formie ćwiczeń ustnych, jak i pisemnych, na przykład:

- ▶ *Task-Based Learning* — to nauczanie poprzez organizowanie zajęć wokół konkretnych zadań związanych z daną dziedziną, takich jak pisanie raportu naukowego, artykułu, przygotowanie prezentacji technicznej, analiza przypadku lub konstruowanie glosariusza;
- ▶ *symulacje i role-playing* — umożliwiają studentom praktyczne zastosowanie terminologii i struktur syntaktycznych poprzez tworzenie scenariuszy, które odzwierciedlają rzeczywiste sytuacje zawodowe, np. negocjacje biznesowe, konsultacje medyczne czy prezentacje konferencyjne.

Zarówno w ćwiczeniach ustnych, jak i pisemnych istotne jest skupienie się na poprawności gramatycznej, spójności tekstu i precyzji terminologii. Łatwo

dostępnym źródłem tego rodzaju treści są materiały autentyczne o różnej formie, przede wszystkim oryginalne teksty, dokumenty, nagrania wideo i audio z danej dziedziny, a więc rzeczywiste przykłady użycia języka specjalistycznego. Poprzez słuchanie wykładów, podcastów, wywiadów z ekspertami studenci mogą popracować nad rozumieniem specyficznych akcentów, wymowy i tempa mowy w języku specjalistycznym.

Aby zainteresować i zmotywować studentów do zgłębiania treści specjalistycznych, warto sięgać po narzędzia technologiczne, multimedialne, takie jak oprogramowanie do analizy tekstu, platformy e-learningowe oraz aplikacje mobilne wspierające naukę języków specjalistycznych. Innym sposobem aktywizowania uczących się są projekty zespołowe. Praca w grupach, podział ról sprzyja rozwijaniu umiejętności komunikacji i współpracy, zarówno przy planowaniu zadania, jego realizacji, jak i podczas prezentowania wyników. Przykładem projektu, który można zaproponować w kontekście akademickim, może być analiza korpusowa, innymi słowy – wykorzystanie zbiorów tekstów specjalistycznych do identyfikacji często używanych terminów, struktur gramatycznych i stylów wypowiedzi w różnych dziedzinach.

Aby przekonać się, czy jest to atrakcyjny i efektywny sposób rozwijania kompetencji specjalistycznych, przeprowadzono badanie na terenie jednej ze śląskich uczelni. Posłużono się w tym celu kwestionariuszem ankiety, zawierającej siedem pytań zamkniętych i dwa otwarte. Ankieta została wypełniona przez 40 studentów trzeciego roku specjalizacji angielsko-włoskiej na kierunku Lingwistyka Stosowana na Politechnice Śląskiej.

4. Opis badania

Celem przeprowadzenia ankiety była ewaluacja projektu, w którym brali udział studenci trzeciego roku studiów w roku akademickim 2022/2023 i 2023/2024. Projekt badawczy został zrealizowany w ramach zajęć z konwersatorium lingwistycznego. Zadaniem studentów była wnikliwa analiza wybranego języka specjalistycznego na czterech poziomach: fonetycznym (wyszukanie terminów specjalistycznych trudnych w wymowie), morfologicznym (analiza słotwórcza i kategoryzacja terminów specjalistycznych), syntaktycznym (analiza charakterystycznych elementów językowych na poziomie składni) oraz na poziomie tekstualnym (określenie specyficznych elementów strukturalnych tekstu). Materiał badawczy obejmował w sumie ponad sto tekstów specjalistycznych (w zdecydowanej większości dostępnych online) z zakresu ekonomii, medycyny, kosmetologii, farmacji, architektury, rolnictwa, motoryzacji, rolnictwa, jak również informatyki, reklamy, kuchni i mody. Wnioski miały charakter ilościowy i jakościowy.

Badanie ankietowe, które zostało przeprowadzone po wykonaniu projektów, miało na celu uzyskanie odpowiedzi na następujące pytania:

1. Który poziom języka jest najtrudniejszy do analizy?
2. Analiza których elementów syntaktycznych była najbardziej pracochłonna?
3. Które elementy syntaktyczne były najtrudniejsze do odnalezienia?
4. Które elementy syntaktyczne były najtrudniejsze do analizy i interpretacji?
5. W jakim stopniu analiza elementów syntaktycznych wpływa na pogłębienie specjalistycznej kompetencji językowej?
6. Jakie inne pozytywne aspekty analizy syntaktycznej można wyróżnić?

5. Wyniki badania

Pierwsze pytanie kwestionariusza służyło zebraniu informacji o rodzaju badanego języka specjalistycznego. Zostały one wymienione powyżej, w opisie badania.

W pytaniu drugim należało wskazać typy tekstów, które stanowiły źródło analizowanego języka. Liczba odpowiedzi nie została ograniczona. Badani najczęściej korzystali z: poradników, blogów, artykułów, opisów narzędzi i procesów, jak również z instrukcji obsługi, ulotek informacyjnych, katalogów, glosariuszy (te zwłaszcza w części badawczej związanej z leksyką), w najmniejszym stopniu – z podręczników (np. akademickich). Najatrakcyjniejsze i najłatwiejsze w dostępie były źródła internetowe.

W pytaniu trzecim ankietowani zostali zapytani o poziom trudności analizy poszczególnych poziomów językowych. Biorąc pod uwagę błędy popełniane przez studentów podczas realizacji projektu, można było przewidzieć odpowiedzi na to pytanie: najtrudniejszy poziom językowy do interpretacji i kategoryzacji to leksyka (50%) wraz z całą złożonością procesów słowotwórczych. Jak już wcześniej wspomniano, szczegółowy opis tej części badania odnaleźć można w publikacji *Analiza procesów słowotwórczych w nauczaniu leksyki specjalistycznej. Przykład języka włoskiego* (Borczyk, 2023). Na drugim miejscu, pod względem trudności, ankietowani wskazali poziom syntaktyczny (46%), a następnie tekstualny (3%) i fonetyczny (1%).

W pytaniu czwartym respondenci zostali poproszeni o określenie poziomu pracochłonności poszczególnych poziomów językowych. Odpowiedzi pokrywają się z tymi z pytania trzeciego: najwięcej czasu i wysiłku wymagała analiza poziomu leksykalnego (44%) i syntaktycznego (39%), a następnie, w dużo mniejszym stopniu, analiza struktury tekstów (13%). Poziom fonologiczny został wskazany jako najmniej czasochłonny (4%). Czas poświęcony na poszukiwanie terminów

trudnych w wymowie często zależał od stopnia zaawansowania materiału językowego. Im bardziej specjalistyczny tekst, tym łatwiej można było je znaleźć.

W pytaniu piątym studenci mieli wskazać maksymalnie trzy elementy syntaktyczne, które były najtrudniejsze do odnalezienia w materiałach źródłowych. Analiza odpowiedzi w ankiecie oraz błędy popełnione w analizie wskazują, iż zdecydowanie najtrudniejszym zjawiskiem do wyszukania w tekście jest nominalizacja (41%). Za dość trudny proces została uznana również depersonalizacja (35%). Jeśli chodzi o pasywizację, która znalazła się na trzecim miejscu (11%), to wbrew pozorom nie jest to element oczywisty do znalezienia w tekście. Nie wszystkie formy były odnajdywane, zwłaszcza te, w których zamiast posiłkowego czasownika *essere* użyto *andare* lub *venire*. Studenci słabsi językowo niejednokrotnie mylili stronę bierną z czasem *indicativo presente*. W tym wypadku świadczyło to o niedostatecznej znajomości gramatyki włoskiej.

Z odnalezieniem wszystkich trybów i czasów miało kłopot 10% studentów. Na ostatnim miejscu ankietowani wskazali odnalezienie struktur, w których zostały pominięte rodzajniki i przymyki (3%), aczkolwiek korekta zadania pokazała, iż nie wszystkie pominięcia zostały zauważone przez studentów.

Kolejne pytanie (pyt. 6) miało na celu zbadanie, które z wyżej wymienionych elementów syntaktycznych były najtrudniejsze do przeanalizowania. Jedna trzecia ankietowanych wskazała nominalizację (35%) i depersonalizację (33%). Problem ten pojawia się już podczas wyszukiwania tych form terminów w tekście źródłowym i jest ściśle uwarunkowany poziomem kompetencji językowej.

Pod względem trudności w analizie, na trzecim miejscu znalazła się interpretacja innych trybów i czasów (21%). Przyczyną może być utrudnione rozumienie tekstów autentycznych, w których oprócz skomplikowanej terminologii stosuje się zaawansowany poziom struktur językowych. Im wyższy stopień sformalizowania dyskursu, tym większa tendencja do stosowania form implicytnych czasowników.

Na czwartym miejscu pod względem trudności w analizie znalazła się pasywizacja (8%), a na końcu — pominięcia (3%).

Istotną kwestią w przeprowadzonym badaniu było uzyskanie odpowiedzi na pytanie siódme: w jakim stopniu analiza elementów syntaktycznych wpływa na pogłębienie znajomości gramatyki. Okazuje się, że jedna trzecia badanych zauważa taką zależność „w bardzo dużym stopniu”, a 40% — „w dużym stopniu”. Pozostali ankietowani wybrali odpowiedź „w średnim stopniu”.

Ostatnie dwa pytania kwestionariusza (pyt. 8 i 9) miały charakter otwarty. Respondenci zostali poproszeni o wymienienie pozytywnych aspektów analizy syntaktycznej tekstów specjalistycznych. Mieli również możliwość podzielenia się innymi uwagami i wnioskami na temat przebiegu i realizacji projektu.

Najczęściej wymieniane korzyści z realizacji tego typu zadania to: „pogłębienie znajomości gramatyki” i „poszerzenie horyzontów w zakresie badanej dziedziny”. Wśród zalet przeprowadzenia projektu studenci wskazują także „pracę z materiałami autentycznymi”, „możliwość analizy języka specjalistycznego z dziedziny czy tematyki, która znajduje się w obszarze zainteresowań” (sporo entuzjazmu wykazywały osoby, które wybrały np. motoryzację czy kosmetologię), jak również praca w parach (nie indywidualna), która ułatwiła zadanie i pozwoliła na podzielenie się zadaniami. Za bardzo korzystne uczestnicy uznali rozłożenie pracy nad projektem na etapy i odległy termin wyznaczony na wykonanie zadania, dzięki czemu mieli sporo czasu, żeby poradzić sobie z poszczególnymi elementami. „Możliwość konsultacji z wykładowcą” i „korekta błędów na bieżąco” usprawniała pracę z materiałem językowym, pozwoliła na poradzenie sobie z zagadnieniami natury gramatycznej, zarówno nowymi, jak i tymi nie do końca jeszcze utrwalonymi.

Wśród innych uwag ankietowani niejednokrotnie wyrażali opinię, iż poziom leksyki i gramatyki był dla nich dość trudny. Słabsi studenci często mieli problem z rozpoznaniem różnych form depersonalizacji czy nominalizacji, nie zauważali wszystkich pominięć. Jednakże, podsumowując, żaden z uczestników badania nie uznał zadania za nieciekawe, bezproduktywne czy niewarte zastosowania jako metoda pracy nad rozwinięciem specjalistycznej kompetencji językowej.

6. Wnioski

Celem niniejszego artykułu była ocena efektywności analizy elementów syntaktycznych występujących w autentycznych materiałach specjalistycznych na poziomie akademickim. Języki specjalistyczne wyróżniają się unikatowymi cechami strukturalnymi i funkcjonalnymi. Poziom językowy takich tekstów jest wysoki, zarówno jeśli chodzi o leksykę, jak i gramatykę. Dobre zrozumienie tekstu często jest utrudnione przez brak przyimków, stosowanie imiesłowów i innego rodzaju implicytnych form czasowników. Najłatwiejsze do zrozumienia i interpretacji są proste instrukcje, opisy przedmiotów, procesów. Im bardziej formalny tekst (administracyjny, handlowy, prawniczy), tym trudniejszy do analizy z powodu użycia bardzo zaawansowanych struktur. Poziom trudności niekoniecznie wzrasta z długością zdania: czasem krótka fraza (np. z ulotek reklamowych) jest bardziej skomplikowana niż długie, złożone zdania.

Z przeprowadzonego badania wynika, iż analiza autentycznych materiałów specjalistycznych stanowi duże wyzwanie, jednak pomimo wszelkich trudności może stanowić ciekawą technikę nauczania i alternatywę dla tradycyjnych ćwiczeń gramatycznych na bardziej zaawansowanym poziomie językowym. Zakła-

da holistyczne podejście do tekstu, pozwala poznać złożoność i specyficzność języków specjalistycznych, jak również umożliwia pogłębienie specjalistycznej kompetencji językowej w kontekście.

Appendix

Ankieta dotycząca analizy elementów syntaktycznych

1. Rodzaj analizowanego języka specjalistycznego (np. ekonomiczny)

2. Z jakiego typu tekstów korzystałeś do analizy wybranego języka specjalistycznego? Zaznacz dowolną liczbę odpowiedzi.

- a) podręczniki
- b) instrukcje obsługi
- c) tablice informacyjne
- d) ulotki reklamowe
- e) blogi
- f) artykuły
- g) katalogi
- h) inne

3. Który poziom języka był najtrudniejszy do analizy? Ponumeruj odpowiedzi, zaczynając od 1 – najtrudniejszego.

- a) poziom leksykalny
- b) poziom syntaktyczny
- c) poziom tekstualny
- d) poziom fonologiczny
- e) inne

4. Analiza którego poziomu języka wymagała poświęcenia najwięcej czasu? Ponumeruj odpowiedzi, zaczynając od 1 – najbardziej pracochłonnego.

- a) poziom leksykalny
- b) poziom syntaktyczny
- c) poziom tekstualny
- d) poziom fonologiczny
- e) inne

5. Które elementy syntaktyczne były najtrudniejsze do odnalezienia? Zaznacz maksymalnie 3 odpowiedzi.

- a) ograniczone użycie czasów i trybów
- b) nominalizacja
- c) pasywizacja
- d) depersonalizacja
- e) elizja
- f) inne.....

6. Które elementy syntaktyczne były najtrudniejsze do przeanalizowania? Zaznacz maksymalnie 3 odpowiedzi.

- a) ograniczone użycie czasów i trybów
- b) nominalizacja
- c) pasywizacja
- d) depersonalizacja
- e) elizja
- f) inne.....

7. W jakim stopniu analiza elementów syntaktycznych wybranego języka specjalistycznego wpłynęła na rozumienie struktur gramatycznych? Wybierz jedną odpowiedź.

- a) w bardzo dużym stopniu
- b) w dużym stopniu
- c) w średnim stopniu
- d) w niewielkim stopniu
- e) w żadnym stopniu

8. Jakie dostrzegasz inne pozytywne aspekty analizy syntaktycznej tekstów specjalistycznych?

.....
.....
.....

9. Inne uwagi do przebiegu i realizacji projektu.

.....
.....
.....

Bibliografia

- Automobile Club d'Italia. (b.d.). <https://www.aci.it> <https://aci.gov.it/attivita-e-progetti/educazione-e-sicurezza-stradale/sicurezza-attiva-e-passiva-2/sicurezza-passiva-protezione-e-prevenzione-per-la-sicurezza-stradale/>
- Balboni, P.E. (2000). *Le microlingue scientifico-professionali. Natura e insegnamento*. Utet Libreria.
- Ballarin, E. (2009). *Didattica delle microlingue*. Venezia, Dipartimento di Scienze del Linguaggio dell'Università degli Studi Ca' Foscari.
- Begotti, P. (2003). La didattica delle microlingue. W: R. Dolci, & P. Celentin, *La formazione di base del docente di italiano per stranieri* (s. 227–240). Roma: Bonacci.
- Borczyk, E. (2023). Analiza procesów słowotwórczych w nauczaniu leksyki specjalistycznej. Przykład języka włoskiego. *Języki Obce w Szkole*, 3.
- Global Medical Service. (b.d.). <https://www.gms-srl.it/focus/sicurezza-sul-lavoro-le-10-cose-piu-importanti-da-sapere-iNews3-3.php>
- Grucza, S. (2013). *Lingwistyka języków specjalistycznych*. Wydawnictwo Naukowe Instytutu Kulturologii i Lingwistyki Antropocentrycznej Uniwersytetu Warszawskiego.
- Porcelli, G. (1990). *Dalla lingua comune alle microlingue*. W: G. Porcelli, B. Cambiaghi, M.-C. Jullion, & A. Caimi, *Le lingue di specializzazione e il loro insegnamento. Problemi teorici e orientamenti didattici*. Milano: Vita e Pensiero.
- Sinatra, Ch. (2008). *Spersonalizzazione e passivizzazione nel discorso giuridico amministrativo: decodifica del testo e cooperazione*. Italiano e spagnolo a confronto. Università di Palermo. https://cvc.cervantes.es/literatura/aispi/pdf/22/II_32.pdf
- Słownik języka polskiego. (b.d.). <https://sjp.pl/nominalizacja>
- Studio legale Santini. (b.d.). <http://www.studiolegalesantini.com/modello%20contratto%20vendita%20immobile.htm>
- Treccani. (b.d.). <https://www.treccani.it>, <https://www.treccani.it/enciclopedia/>

The Role of Syntactic Element Analysis in the Development of Specialised Linguistic Competence

Abstract. The aim of this article is to examine the role of syntactic element analysis in the development of specialised linguistic competence at university level. The competence is crucial for effective communication in fields such as science, technology, medicine or law. Knowledge of the specific syntactic structures that characterise specialised texts makes it possible to convey information accurately and clearly. This paper shows how syntactic analysis can support the teaching of specialised languages, enabling students to better understand advanced linguistic constructions. To this end, the results of a project work by students of applied linguistics, using Italian as an example, were used. Their study included the identification of sentence structures typical of the field, such as the passive side, nominalization, elision and the specific use of implicit verb forms, among others. Research shows that the ability to recognise and use these syntactic elements is essential for language proficiency in specialised contexts.

Keywords: syntactic analysis, linguistic competence, specialised languages, academic education, syntactic structures

